

MANZUM DİNÎ HİKÂYELERE BİR ÖRNEK: *HİKÂYET-İ DERVÎŞ DÎVÂNE*

AN EXAMPLE OF RELIGIOUS STORIES IN VERSE: *HİKAYET-İ DERVİŞ DÎVANE*

Burcu KAYA ÇAKI* - Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ**

ÖZ: Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra mesnevi nazım şekliyle yazılmış hikâyeler yaygınlık kazanmıştır. İslamiyet öncesinde "manzum hikâye" olarak nitelendirilebilecek olan nazım formlarının Karahanlı döneminde şekil ve muhteva açısından değişikliğe uğradığı, özellikle de Eski Anadolu Türkçesi döneminde bu alanda önemli örneklerinin kaleme alındığı görülmektedir. Konu açısından söz konusu döneme ait metinler değerlendirildiğinde dini-tasavvufî yahut ahlakî metinlerin yaygınlığı aşikârdır. Bu dönemde mevlid, mucizat, miracname, kıyametname gibi dinî muhtevalı eserlerin yanı sıra "Dâstân" ve "Hikâyet" başlıklı müstakil eserlerin çokluğu da dikkat çekicidir. Bir dervişin hac yolculuğunu ve bu yolculuk sırasında gerçekleşen mucizeleri konu alan *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne* adlı eser, manzum dinî mesnevilerden sadece biridir. Eserin, Ankara Millî Kütüphane Yazma Eserler Kataloğu 06 Mil Yz A 6545/2, Ankara Millî Kütüphane Yazma Eserler Kataloğu 06 Mil Yz A 9971, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Yazmalar Koleksiyonu AE Mnz 541/1, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 2522 ve Konya Koyunoglu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu 13341 arşiv numarasında kayıtlı olmak üzere beş nüshası tespit edilmiştir. Makalede *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*'nin tespit edilen nüshaları karşılaştırılarak çeviriyazılı metni oluşturulmuştur. Bu çalışma ile bugüne kadar yayımlanmamış manzum bir hikâye gün ışığına çıkarılmış ve dinî manzum hikâyelere yeni bir halka daha eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, manzum hikâye, derviş, dîvâne, hac ziyareti.

ABSTRACT: *Stories written in mathnawi verse became widespread after the Turks accepted Islam. Verse forms, which could be described as "verse stories" before Islam, changed in terms of form and content during the Karakhanid period, and important examples of this genre were written, especially in the Old Anatolian Turkish period. When the texts of the period are evaluated in terms of subject, the prevalence of religious-sufistic or moral texts is obvious. In addition to works with religious content such as Mevlid, Mucizat, Miracname, Kıyametname, the abundance of independent works titled "Dastan" and "Hikayet" is also interesting in this period. The work called Hikayet-i Derviş Divane, which is about the pilgrimage of a dervish and the miracles that took place during this journey, is just one of the works in this genre. Five copies of the work have been identified, registered in the Ankara National Library Manuscripts Catalog 06 Mil Yz A6545/2, Ankara National Library Manuscripts Catalog 06 Mil Yz A9971, Istanbul National Library Ali Emiri Manuscripts Collection AE Mnz 541/1, Istanbul Suleymaniye Manuscript Library Manuscript Donations Collection 2522 and Konya Koyunoglu City Museum and Library Manuscripts Catalog 13341 archive number. In the article, the transcription text was created by comparing the identified copies of Hikayet-i Derviş Divane. A poetic story that*

* Dr. Öğr. Üyesi-Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Bursa-kayaburcu@uludag.edu.tr (Orcid: 0000-0002-7362-045X)

** Dr. Öğr. Üyesi- Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Bursa-kadriye_hocaoğlu@hotmail.com (Orcid: 0000-0002-3584-4612)

has not been published before has been brought to light and a new chapter has been added to religious verse stories.

Keywords: *Classical Turkish poetry, epos, dervish. distracted, pilgrimage.*

Giriş

Anadolu'da gelişen Türk edebiyatının ilk ürünleri, dinî kaynaklı eserlerden oluşmaktadır. Türk edebiyatının teşekkül evresinde olduğu düşünülen ve Türk kültür tarihi açısından önemli olarak görülen Kesikbaş, Güvercin, Geyik, Ejderha, Hatun, Fatıma, İbrahim, Veysel Karani¹ vb. eserler manzum dinî hikâye ya da manzum dinî destan denildiğinde akla ilk gelen örneklerdendir (Kuzubaş, 2008: 305). Daha çok mevlid metinlerinin arka kısımlarına eklenen ya da cönk ve mecmuaların içinde bulunan bu hikâyeler, halk arasında sevilerek okunmuş ve yayılmıştır. Dinî konuları ihtiva etmeleri, hacim olarak kısa, vezinden dolayı kolay ezberlenebilir ve dillerinin sade olmaları bu tarz eserlerin benimsenmesinde de etkili olmuştur. Manzum dinî hikâyeler ya da manzum dinî destanlar² başlığı altında ele alınan bu eserler, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli rol oynamışlardır (Biltekin, 2013: 1061).

Halka yüksek sesle okunmak için yazılan eserler arasında yer alan (Öztürk, 2007: 403) manzum dinî hikâyeler, daha çok meclis ve kıraathanelerde okunmak üzere kaleme alınmıştır. "Bunların asıl gayeleri hikâyeyi manzum ve kafiyeli olarak okuyan ve dinleyenlere aktarmak, onlara hoşça vakit geçirtmek, yeri geldikçe nasihatler vermektir. (...) Özellikle uzun kış gecelerinde okunan bu eserler, halk üzerinde ahlak, fazilet, fedakârlık, yiğitlik gibi mezziyetler ve dinî terbiye açısından önemli etkiler uyandırmışlardır." (Şentürk ve Kartal, 2011: 172).

Manzum dinî hikâyelerin ilk ve en önemli kaynağı, *Kur'ân-ı Kerîm*'de peygamberlere ait olarak anlatılan kıssalar ile dervişler arasında yayılmaya başlayan enbiya ve evliya menkıbeleridir. Din büyüklerinin efsaneleşmiş kişilikleri, din uğruna yaptıkları fedakârlıklar ve kahramanlıkları etrafında gelişen anlatılar da söz konusu hikâyelerde önemli rol oynamışlardır (Albayrak, 1993: 37). Bu anlatılardan hareketle mucizeler, kerametler ve İslam menkıbelerinden esinlenilerek oluşturulan manzum dinî hikâyeler, çoğunlukla Arap edebiyatı kaynaklı algılanmış ancak zaman içerisinde tercüme, nakiller ve uyarlamalarla zenginleştirilerek Türkçeye kazandırılmıştır (Aslan, 2006: 190). Başlangıçları XIV. yüzyıla kadar uzanan ve halk arasında büyük beğeni kazanan bu tarz eserler; fakihler, şeyyadlar ve meddahlar tarafından meydana getirilmiştir (Önler, 1990: 197; Mazioglu, 1992: 21; Kocatürk, 2016: 115).

¹ Bu tür eserlerin oluşumu ve kaynakları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Albayrak, N. (1993). *Dinî Türk halk hikâyelerinden geyik, güvercin ve deve hikâyeleri* -kaynakları ve metin tesisi- İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

² Manzum dinî destanlarla ilgili yapılan tasnif denemeleri için bk: Öztelli, 1976: 346-347.

Halk arasında sözlü olarak yayılmalarından dolayı manzum dinî hikâyeler, muhtelif mecmualarda farklı farklı isimlere ait olarak gösterildiği için eserlerin yaratıcıları hakkında bilgi edinmek zorlaşmıştır (Aslan, 2006: 190). Bu eserlerin zaman içerisinde farklı müstensihler tarafından tekrar tekrar kaleme alınması, müelliflerinin kaybolmasına, vezinlerinin kusurlu hâle gelmesine, metin hacimlerinin daralmasına ve dilinin sadeleşmesine sebep olmuştur (Kaya, 2021: 19). Özellikle Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alınan eserlerde “Dâstân” ve “Hikâyet” başlıklarını taşıması, mesnevi nazım şekliyle ve aruz vezninin genellikle fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün kalıbıyla yazılması, 100-500 beyitten oluşması ve müellifi bilinmeyen eserler olarak literatürde yer alması gibi ortak özellikler bulunmaktadır (Köksal, 2011: 250).

Âmil Çelebioğlu’nun dinî manzum hikâyelerle ilgili yaptığı tasnifte “muhtelif dinî konular” başlığı altında ele alınan “hac ile ilgili hikâyeler”, hacıların hacca uğurlanışı, dönüşteki karşılanmaları, haccin faziletleri vb. konuları ihtiva etmektedir (Çelebioğlu, 1983: 163). Bu bağlamda değerlendirilebilecek olan *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*, bir dervîşin hac yolculuğuna çıkmak istemesini ve bu sırada dervîşin başından geçen olayları anlatmaktadır.

1. *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*

1.1. *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*’nin Nüshaları

Çalışmaya konu olan *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne* metni, konu, şekil ve dil özellikleri bağlamında değerlendirildiğinde manzum dinî hikâyelere örnek teşkil etmektedir. Kütüphane kayıtlarında tespit edilen dervîş hikâyelerine ek olarak zaman içerisinde risalelerin, mecmuaların, cönklerin içerisinde yer alan yeni eserlerin ortaya çıkması da muhtemeldir.³ Eserin, Ankara Millî Kütüphane Yazma Eserler Kataloğu 06 Mil Yz A 6545/2, Ankara Millî Kütüphane Yazma Eserler Kataloğu 06 Mil Yz A 9971, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Yazmalar Koleksiyonu AE Mnz 541/1, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 2522 ve Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu 13341 arşiv numarasında kayıtlı olmak üzere beş nüshası tespit edilmiştir.⁴

³ Kütüphane kayıtlarında “dervîş” kelimesinin geçtiği -makalede ele alınan eser dışındaki diğer eserler için bk:

1. *Hikâye-i Dervîş* başlıklı eser, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 178/1 numarada kayıtlı mensur bir metindir.

2. *Dâstân-ı Dervîş* isimli bir diğer mensur eser, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 3757/12 numarada 65b-66b varakları arasında kayıtlıdır.

3. *Hikâye-i Dervîş Hâlıl Konevî*, Madrid Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalarında B.N.M. 12099/9 numarada kayıtlıdır.

⁴ Nüshaların makaledeki kısaltmaları şu şekildedir: Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A6545/2: M1; Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 9971: M2; İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Yazmalar Koleksiyonu AE Mnz 541/1:

Hikâyet-i Dervîş Dîvâne'nin tespit edilen nüshalarının ayrıntılı tanıtımı ise şöyledir:

1. Eser Adı: *Hikâyet-i Dervîş*

Bulunduğu Yer: Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A6545/2

Yaprak Sayısı: 26b-33b

Eserin Müellifi: Metinde müellif adı kayıtlı değildir.

Eserin Müstensihî: Metinde müstensih adı kayıtlı değildir.

İstinsah Tarihi: Metinde istinsah tarihi bulunmamaktadır.

Ölçüleri: 220x150-175x110 mm

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Satır Sayısı: 15

Eserin Beyit Sayısı: Eser, 166 beyit ve 22 dörtlükten müteşekkildir.

Baş:

Diñle imdi diyelim bir hikâyet

Faķır dervîşlere ğâyet beşâret

Son:

Fâ' ilâtü fâ' ilâtü fâ' ilât

Vir Muħammed Muştafâya şalâvât

Notlar: Şirazesî dağılmak üzere harap olmuş, kahverengi meşin bir cilt içerisinde. Eser, abadî kâğıt üzerine yazılmıştır; yaprakları, rutubet lekeli. Katalogda "26b-39b" arasında görünmesine rağmen 33b'de sonlanmaktadır. *Hikâyet-i Dervîş*'ten sonra 33b'de *Hâzâ Kitâb-ı Beynamâz* hikâyesi başlamaktadır.

Nüşhada 26b sayfasında *Hâzâ Hikâyet-i Dervîş* başlığı yer almaktadır. 31a sayfasında ise "*Fî Beyânî Tercümânî Dervîş Dîvâne Rahmetu'llâh*" başlığı bulunmaktadır. Bu başlık altında 8'li hece ölçüsüyle söylenmiş 22 dörtlük kaleme alınmıştır.

2. Eser Adı: *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*

Bulunduğu Yer: Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 9971

Yaprak Sayısı: 1b-9b

Eserin Müellifi: Metinde müellif adı kayıtlı değildir.

Eserin Müstensihî: Metinde müstensih adı kayıtlı değildir.

İstinsah Tarihi: Metinde istinsah tarihi bulunmamaktadır.

Ölçüleri: 200x130-175x110 mm

Yazı Türü: Harekeli nesih kırması

Satır Sayısı: 13

Eserin Beyit Sayısı: Eser, 166 beyit ve 22 dörtlükten müteşekkildir.

Baş:

Diñle imdi diyelim bir hikâyet

Faķır dervîşleredir ğâyet

Son:

Fâ' ilâtü fâ' ilâtü fâ' ilât

Ver Muhammed Muştafâya şalâvât

Notlar: Sırtı koyu kahverengi meşin üzeri keşideli kahverengi kâğıt kaplı mukacca ciltlidir. Eser, krem rengi abadî kâğıda yazılmıştır.

Nüshada 1b sayfasında kırmızı mürekkeple "*Hâzâ Kitâb-ı Dervîş Dîvâne Rahmetullâhi 'Aleyh*" başlığı yer almaktadır. 7a sayfasında ise "*Babasının Dervîş Dîvâneye Yası*" başlığı bulunmaktadır. Bu başlık altında 8'li hece ölçüsüyle söylenmiş 22 dörtlük kaleme alınmıştır. 9b sayfasında mesnevi tamamlandıktan sonra "Münâcât" başlığıyla farklı bir şiir yer almaktadır.

3. Eser Adı: *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Yazmalar Koleksiyonu

Arşiv Numarası: AE Mnz 541/1

Yaprak Sayısı: 1b-8b

Eserin Müellifi: Metinde müellif adı kayıtlı değildir.

Eserin Müstensihisi: Metinde müstensih adı kayıtlı değildir.

İstinsah Tarihi: 1241/1825

Ölçüleri: -

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Satır Sayısı: 15

Eserin Beyit Sayısı: Eser, 163 beyit ve 22 dörtlükten müteşekkildir.

Baş:

Diñle imdi diyelim bir hikâyet

Faķır dervîşleredir bu beşâret

Son:

Biz dağı kıldık sözi çünkim tamâm

Ol Muhammed rûhına olsun selâm

Notlar: Ebru kaplı mukavva ciltli eserin sırtı vişneçürüğü renkli ince deri ile kaplıdır. Eser, suyuolu orta kalınlıkta aharlı, krem rengi kâğıt üzerine yazılmıştır.

Kütüphane kaydında *Dinî ve Ahlakî Manzum Hikâyeler*⁵ başlığıyla kayıtlı olan nüshanın içindeki ilk eser, *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*'dir. Nüshanın 1a sayfasında iki mühür ile "958 Pendnâme-i Niyâzî ve Yahyazâde, 1441 Hikâye-i Dervîş Dîvâne, 1297 'akâid-i Za'îfi" notu yer almaktadır. Nüshada 1b sayfasında *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne* başlığı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 6a sayfasında ise yine kırmızı mürekkeple "*Dervîş-i Dîvâneniñ Babasınıñ Yası Budur*" başlığı bulunmaktadır. Bu başlık altında 8'li hece ölçüsüyle söylenmiş 22 dörtlük kaleme alınmıştır ancak bir dörtlüğün iki mısraı eksiktir; dörtlükler kırmızı mürekkeple yazılan "Dervîş dîvâneniñ babasınıñ yası tamâm oldu" notu ile son bulmaktadır.

⁵ Nüshadaki diğer eserler için bk: Durmaz-Baştürk, 2022: 71.

4. Eser Adı: *Destân-ı Dervîş Dîvâne*

Bulunduğu Yer: Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi
Yazmalar Koleksiyonu

Arşiv Numarası: 13341

Yaprak Sayısı: 8a-16a

Eserin Müellifi: Metinde müellif adı kayıtlı değildir.

Eserin Müstensihî: Metinde müstensih adı kayıtlı değildir.

İstinsah Tarihi: Metinde istinsah tarihi bulunmamaktadır.

Ölçüleri: -

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Satır Sayısı: 12

Eserin Beyit Sayısı: Eser, 172 beyit ve 19 dörtlükten müteşekkildir.

Baş:

Diñle imdi idelüm bir hikâyet

Faķır dervîşlerdir baña işâret

Son:

Fâ' ilât fâ' ilât fâ' ilât

Vir Muḥammed Muştafâya şalâvât

Notlar: Kütüphane kaydında eser adı "*Destân-ı Dervîş Dîvâne*" olmasına karşın nüsha içerisinde "*Hikâye*" başlığı yer almaktadır. 2a-7b arasında farklı bir mesnevi bulunmaktadır. 2a sayfasında kurşun kalemle "Dervîş Dîvâne Destânı" notu yazılmıştır ancak eser, buradan başlamamaktadır. Diğer nüshalara göre beyit sayısının fazla olmasının sebebi, tekrar eden mısra ve beyitlerin bulunmasıdır.

5. Eser Adı: *Hikâyet-i Dervîş*

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
Yazma Bağışlar Koleksiyonu

Arşiv Numarası: 2522

Yaprak Sayısı: 1b-11b

Eserin Müellifi: Metinde müellif adı kayıtlı değildir.

Eserin Müstensihî: Metinde müstensih adı kayıtlı değildir.

İstinsah Tarihi: Metinde istinsah tarihi bulunmamaktadır.

Ölçüleri: 180x125-150x105 mm

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Satır Sayısı: 9

Eserin Beyit Sayısı: Eser, 140 beyit ve 17 dörtlükten müteşekkildir.

Baş:

İşit imdi diyelim bir hikâyet

Faķır dervîşlere ğâyet beşâret

Son:

Dostun nûrı üstüñe

Gelen dervîş gelen dervîş

Notlar: Nüshanın kapağının iç kısmında kurşun kalemle "Emânete hıyânet iden Allâha münkir olur."; 1a sayfasında "İbret-âmîz şâyân-ı

mütâla'a bir kitâbdır" notu yazılıdır. 3b sayfasında sadece bir beyit kurşun kalemle yazılmış, sayfanın geri kalan kısmı boş bırakılmıştır. Diğer nüshalardan farklı olarak 9b sayfasının sonunda "İşit imdi babası anda n'eyledi / Firâkdan ağladı bunu söyledi" beyti kaydedilmiş, beyitten sonra "temmet" ibaresine yer verilmiştir. 10a sayfasından itibaren dervîşin ölümü üzerine söylenen dörtlükler kaleme alınmış ancak 17 dörtlük söylendikten sonra eser tamamlanmamıştır. 12a sayfasının üstünde "ahiret babası dervîşin memleketine gidüp çocuklarına dâhil olup getirüp Bağdâdda evinde evlâd gibi bakup besleyüp büyütmüşdür. Bunu nazm iden mü'ellif noxsân bırakmışdır." ibaresi yer almaktadır.

1.2. Hikâyet-i Dervîş Dîvâne'nin Şekil Özellikleri

XIII.-XIV. yüzyıllardaki ilk dönem mesnevileri, "halk tipi hikâye" yahut "manzum dinî hikâye" terimleriyle anılır ve ortalama 100-500 beyit arasında kaleme alınmalarıyla dikkat çekerler (Köksal, 2011: 250). *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne'*de 166 beyitten müteşekkil kısa bir mesnevidir.

Söz konusu eserlerin tertibinde klasik diğer uzun mesnevilerdeki giriş ve bitiş bölümlerinin bütün kısımları yer almamakta hatta bu kısımlar birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamaktadır (Kumartaşloğlu, 2017: 41). *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne'*de de tevhid ve naat bölümlerinin iç içe geçmiş bir şekilde beyitlerde yer aldığı, hamdele, salvele, sebab-i telif ve medh bölümlerinin bulunmadığı görülmektedir:

Evel Allâh adın zıkr eyleyelüm
Mübârek ismini fikr eyleyelüm (2)

Ꞑamu işlere fermân viren Allâh
Ve hem dertlere dermân viren Allâh (3)

...

Zîrâ Hâkķıla añılur Muḥammed
Ḥabîbidür Ḥaķuñ zîrâ Muḥammed (7)

Nebîlerüñ başıdur hem Muḥammed
İki cihân güneşidür Muḥammed (8)

Manzum dinî hikâyelerin başlangıç ve bitiş kısımları belirli kalıp ifadeler ihtiva etmektedir. Bitiş ifadelerinde genellikle Hz. Muhammed için "salavat" getirilip eseri okuyan ve dinleyen için dua⁶ edilir (Kumartaşloğlu, 2017: 45):

Diñle imdi diyelüm bir ḥikâyet
Faķır dervîşleredür bu beşâret (1)

⁶ "Abdülkadir Karahan, bu tarz hikâyelerin bitiş kısımlarında genellikle tekrar eden "Okuyanı diñleyeni yazanı / Raḥmetiñle yarlıĝaĝıl yâ Ğani" şeklindeki beyiti, anonim beyit olarak değerlendirip bu beyitin risale kapsamına alınmaması gerektiğini ifade etmiştir." (1979: 30).

...

Biz dağı kıldık sözi çünkim tamām
Cān Muḥammed rūhına olsun selām (164)

Oḳuyanı diñleyeni yazanı
Raḥmetüñle yarlıĝaĝıl yā Ğanı̄ (165)

Manzum dinî hikâyelerde genellikle aruzun remel bahrinden “fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün” kalıbı kullanılır; hatta bazı hikâyelerin son beyitlerinde de bu durum ifade edilir. Yaygın olarak söz konusu vezin kullanılmakla birlikte bazı manzum dinî hikâyelerin aruzun farklı kalıpları ile yazıldığı da tespit edilmiştir. (Kumartaşlıoĝlu, 2017: 48-49). *Hikâye-i Dervîş Dîvâne*’de de iki farklı veznin kullanımı ve son beyitte aruz kalıbının zikredilmesi söz konusudur:

- 17 beyitte aruzun remel bahrinden fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün kalıbı,
- 149 beyitte ise hecez bahrinin mefâ’ilün / mefâ’ilün / fe’ülün kalıbı.

Fâ’ ilâtü fâ’ ilâtü fâ’ ilât

Vir Muḥammed Muştafāya şalāvāt (166)

Bazı manzum dinî hikâyelerde beyitler arasına dörtlükler eklendiĝi de görölmektedir (Kumartaşlıoĝlu, 2017: 40). *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne* metninde de “*Dervîş Dîvânenin Babasının Yası Budur*” başlığı altında 8’li hece ölçüsü ile yazılmış 22 dörtlük bulunmaktadır. Dörtlükler, konu ve şekil bakımından incelendiğinde birer aĝıt örneĝi olduĝu anlaşılır:

Beni derde bıraĝduñ āh

N’olaydı görmeyeydüm āh

Yoĝıken oradan peydāh

Olan dervîş olan dervîş

Bırāĝduñ bizi bî-çāre

‘Āşîyüz yüzimüz ĝare

İlün içinde maşĝāre

Olan dervîş olan dervîş

1.3. Hikâyet-i Dervîş Dîvâne’nin Konusu

Müellif adının hiçbir nüshada yer almadığı manzum bir mesnevi olan *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*’nin konusu şöyledir:

Allah’ın varlığı ve birliğine, Hz. Muhammed’in övgüsüne yer verildikten sonra hikâyede asıl konuya geçilir. Allah aşkıyla yanıp tutuşan bir dervîşin hac yolculuĝuna çıkmak istemesi ve bu süre zarfında başından geçen mucizevi olaylar anlatılır.

Hikâyet-i Dervîş Dîvâne’de olay örgüsü, hacca gitmek için Bağdat şehrinde toplanan ve Bağdat paşasının da kendilerine öncülük ettiĝi bir kervanın tanıtımıyla başlar. Hacıların yanına gelen dervîş, onlarla yola koyulmak ister ancak kervana katılıp hacca gitmek isteyen dervîşe hacılar,

emeğinin boşa olduğunu azık, harçlık, binit olmadan hacca gidemeyeceğini söylerler ve onu divane olarak nitelendirirler. Derviş laf dinlemeyince onu kervan başına götürürler ve kervan başı da hacılarla aynı cevabı verir. Derviş tüm bu olumsuz sözleri duymaz ama kervandakilerle baş edemeyeceğini anlayınca ah edip ortadan kaybolur. Kervandakiler dervişin ortadan kaybolduğunu anlayınca önce birbirlerine sorarlar, sonra dervişin pes edip gittiğini sanırlar.

Kervan yoluna devam eder, Şam ve Horasan'ı geçerek beyt-i Hudâya varırlar. Kervandakiler, dervişini binit üzerinde Kâbe'yi tavaf ederken görüp buna şaşırırlar ve dervişin oraya kendilerinden önce nasıl geldiğini anlamazlar.

Kervandakiler, hac vazifelerini yerine getirirken divane dervişini görürler ve üç gün ona eşlik ederler; dervişle yine dalga geçip hücceti olmadığı için çabasının boşa olduğunu söylerler. Derviş, Kâbe'yi tavaf eder ve Allah'a yalvararak bir dilekte bulunur. Allah, karşılık verir ve dervişe 60 bin melek gönderir; ondan başka kimsenin hakkını kabul etmediğini dile getirir.

Derviş, kervandakileri ikna etmek için yine Allah'a dua eder; "Ya canımı al ya da hüccet ver." diyerek dileğini tekrarlar ve bunun üzerine bir melek gelerek Allah'ın selamıyla dervişe bir hüccet verir. Divane derviş, hüccetini alır ve hacıların yanına hücceti göstermek üzere gider. Bu durum karşısında hacılar, hatalarını anırlar; Allah'ın hikmetini görüp ağlayıp af dilerler.

Kervan içinden "devletli" bir kişi, dervişini "oğul edinir"; hücceti saklamak için dervişten ister ve bir hokka içinde saklar. Kervanla birlikte Bağdat'a doğru yola çıkan dervişin yolculuk sırasında yemez içmez olduğu, yüzünün sararıp solduğu görülür. Öleceğini anlayan derviş, etrafındakilere bir vasiyette bulunur. Derviş, vasiyetinde babasından oğulları ve kızlarına selam söylemesini ve onlara sahip çıkmasını ister.

Hikâyenin devamında dervişin ölüm sahnesi ayrıntılı olarak tasvir edilir. Dervişin tabutunun melekler tarafından göğe yükselmesi, hikâyede en çok dikkat çeken mucizelerdendir. Ardından hikâyede dervişin babasının yası yer alır.

Hacılar, evlerine dönerler ve dervişin çocukları, babalarının ölümü üzerine perişan olurlar. Kervan içinde dervişini oğlu olarak benimseyen ve hüccetini saklayan kişi, hücceti sakladığı hokkaya bakar ve hokkayı boş bulur. Bunun üzerine kanlı gözyaşı döküp "Benden hücceti neden aldınız?" diye yanındakilere sorar ancak onlar, hücceti görmediklerini söylerler. Dervişin babası, bir gece rüya görür ve hücceti Allah'ın aldığını öğrenir. Rüyasından uyanıp ah edip ağlamaya başlar; dervişin hüccet aşkına öldüğünü, cihanın kimseye bâkî kalmayacağını dile getirir. Böylelikle olay örgüsü tamamlanır.

1.4. Hikâyet-i Dervîş Dîvâne'nin Dil ve İmla Özellikleri

Hikâyet-i Dervîş Dîvâne, sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Bu durum, eserin halk için yazıldığını göstermektedir:

Şaşup dervîş didi bu iş naşıldur

Haberüm yok benim <bu> hüccet naşıldur (68)

Bu kez hâcı didi kim ey kişi sen

Görememişüñ aşlâ bu işi sen (69)

Dil özelliklerine bakıldığında *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*'nin Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Metinde geçen EAT dönemine ait eklerden bazıları –biri örnek- şunlardır:

-Am (98): unutmışam, +cUk (147): uşacuk, +dAş (53): yoldaş, -gIl (165): yarlıgağıl, -gUr (52): irgüren, -(I)ncA (82): kılınca, +lAn (117): Ğuşşalanup, +(n)Uñ (8): nebilerüñ, +(n)Uñ (4): kılınıñ, +ñUz (157): aldıñuz, +Um (27): sözümi, +UmUz (76): itdügümüz, -(y)AlUm (2): eyleyelüm, -(y)IcAk (118): göndericek, -(y)Ub+An (145): varuban, -(y)Up (100): biriküp.

Hikâyet-i Dervîş Dîvâne'de geçen arkaik Türkçe kelimeler, anlamları ve kelimelerin geçtiği beyitlerin numaları şöyledir:

akış-: Geçiş, ilerleyiş, geçip gitme (148); **anda**: 1. orada (16) 2. o anda (59); **andan**: 1. ondan sonra (113); **anlar**: onlar (151); **azık**: Gereken yiyecek ve içecek şeyler; nevale (31); **bek**: kuvvetli (77); **bellü**: belli (161); **bile**: birlikte (53); **bunda**: burada (118); **degme**: gelişi güzel, rastgele (25); **diril-**: toplanmak (128); **diriş-/düriş-**: Karşı karşıya gelmek, mücadele etmek, çarpışmak (17. Dörtlük); **dirlik**: Bir tedirginliği, üzüntü ve sıkıntısı olmama durumu, huzur, rahat, iyi geçim (142); **düzül-**: süslenmek (93); **kaygu**: kaygı (110); **gey-**: giymek (56); **girü/giri**: geri (73); **göñül-**: yönelmek, teveccüh etmek, istikamet almak, yüzünü döndürmek (32); **imdi**: şimdi (49); **irtesi**: ertesi (60); **kamu**: bütün, hep (3); **kanda**: nerede (97); **kanı**: hani (67); **od (ot)**: ateş (150); **ol**: o (16); **şol**: şu (24); **yit-**: ulaşmak, erişmek (133); **yoğ**: yok (71); **yu-**: yıkamak (115).

Manzum dinî hikâyelerin genel özelliklerine bakıldığında eserin muhtelif yerlerinde dinleyiciye yönelik “kardeşim, canım, ey can, ey hoca, ey imam, dinle, işitgil, müstemi ol vb.” şeklinde hitaplar bulunduğu görülür. Bu tarz hitapların bulunması ve ara ara salavat isteğinin dile getirilmesi söz konusu metinlerin halk için yazıldığını ve beyitlerde konuşma dilinin hâkim olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2003: 144; Çelebioğlu, 2018: 46). Ele alınan metinde de aynı tarz hitapların yer aldığı görülmektedir:

İşit bir dervîş aña ‘ aşık oldı

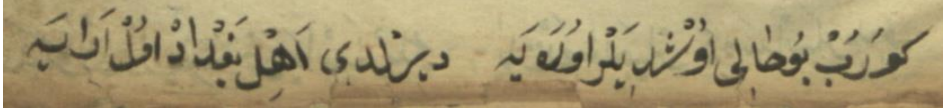
Vücüdın fân/ kılup hağ hağ oldı (12)

...

Düşdi hemân ortalığa bir nidâ
Dîñle imdi dahı ne kıla Hüdâ (159)

...
Gice gündüz giderlerdi perişân
Gelüp yaklaşdılar Bağdâda ey cân (109)

Hikâyet-i Dervîş Dîvâne, metninin harekeli olması imla hususiyetlerinin öne çıkmasında önem arz etmektedir. Metinde izafetin yahut ekin hareke ile gösterilmesi yaygın görülen durumlardandır:

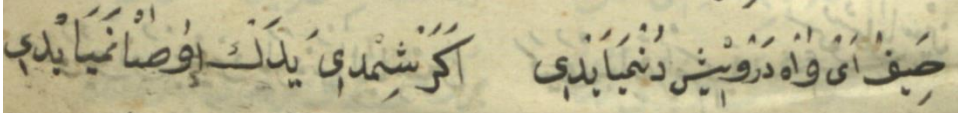
Görüp bu hâli uşdılar oraya
Dirildi ehl-i Bağdâd ol araya (M2, 128)

Yine kanlu yaşıyla tıldu gözi
Hemân ehl-i beytine tıtdı yüzi (M2, 156)

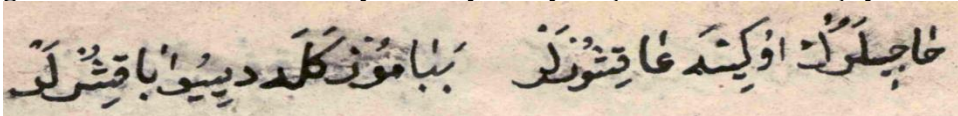
Metinde dikkat çeken imla hususiyetlerinden biri de vezne göre bazı kelimelerin yazımında değişikliğe gidilmesi durumudur. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ön plana çıkan bu durum için söz konusu örnekler şöyledir:

- Vezin gereği “hayf” kelimesini “hayıf” şeklinde harekelemiştir:

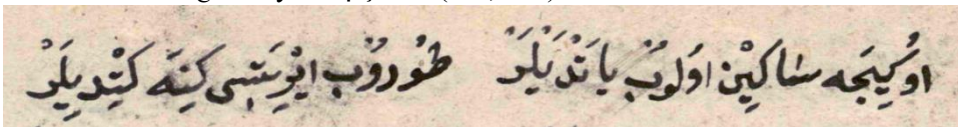

Hayıf eyvâh o⁷ dervîş dönmeyeydi
Eger şimdiye dek uşanmayaydı (AE, 43)

Kafiye ve vezin bakımından nüshalarda eksiklikler ve hatalar da mevcuttur. Bu durum yazma eserlerdeki müstensih hatalarını da göstermektedir. Nüshalarda yer alan yazım yanlışlarından bazıları şöyledir:

Hâcılarnı önine akışurlar
Babamız gele diyü baqışurlar (M1, 148)

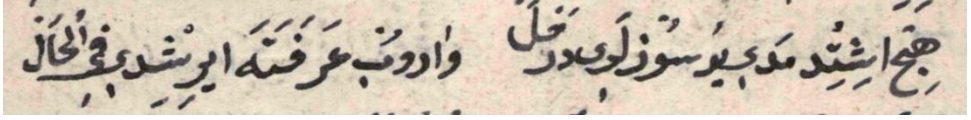

⁷ O, AE, K: -, M1, M2.

O gece sâkin olup yatdılar

Ŧurup irtesi gine gitdiler (M1, 60)

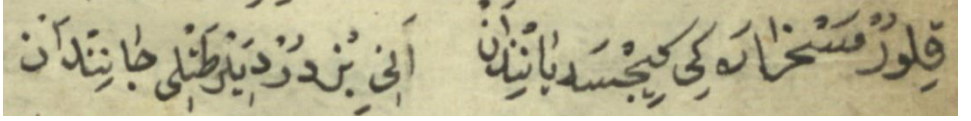
M1 nüshasında vezin gereği ‘‘Arafât’’ Şeklinde yazılması gereken kelime, aık heceye geldiğinde müstensih tarafından ‘‘Arafat’’ Şeklinde yazılmıştır:

Hiç işitmedi bu sızleri derhâl

Varup ‘**Arafâta** irişdi fi’l-hâl (M1, 78)

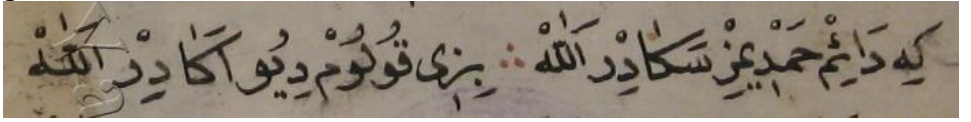
M2 nüshasında ‘‘Mashara’’ Şeklinde yazılması gereken kelimenin vezin gereği ‘‘ha’’ hecesinde uzun ünlüye ihtiyaç duyulması durumunda müstensih tarafından ‘‘hâ’’ hecesini uzun alarak ‘‘mashâra’’ Şeklinde yazmıŐtır:

Qılır **mashâra** ki çekse yanından

Anı bezdirdiler atlı cânından (M2, 35)

AE nüshasında ekler, XIX. yüzyılın imlası esas alınarak yazılmıştır. Bu durum nüshanın, diğer nüshalara göre daha sonra kaleme alınmış olduğunu göstermektedir:

Ki dâ'im **hamdımız sañadır** Allâh

Bizi ulum diyü **añadır** Allâh (AE, 5)

2. Hikâyet-i Dervîş Dîvâne Metni

2.1. Metnin Neşrinde İzlenen Yol

Metin neŐri çalıŐmaları, nüsha karŐılaŐtırması yaparak en doğru ve hatasıza yakın metni ortaya koymayı amaçlamaktadır. Makalede *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*'nin İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 2522 numaradaki nüsha dışında tüm nüshaları karşılaştırılarak eviriyazılı metni oluşturulmuştur. S nüshasının karŐılaŐtırmaya dâhil edilmemesinin sebebi, -nüshalar kısmında açıkça belirtildiği üzere- nüshanın yarım kalmıŐ olmasının yanı sıra hemen hemen her mısradaki vezin ve anlam açısından hatalar ihtiva etmesidir.

1. *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*'nin metni oluŐturulurken harekeli metnin imlasına bağlı kalınmıŐ ve transkripsiyon alfabesi kullanılmıŐtır.

2. Eserdeki sayfa numaraları, her sayfanın baŐladıđı yerde köŐeli parantez [] içine yazılarak verilmiştir.

3. Manzumenin başında ve aruz kalıbının değiştiği yerlerde aruz kalıbı gösterilmiştir.

4. Beyitlerin sıra numarası, 5-10-15... şeklinde sıralı olarak [] içinde verilmiştir.

5. Mısralarda yer alan < > içindeki ibareler, metin tamiri yapılarak çıkarılması gereken ifadeleri göstermektedir.

6. Seslerin uzunluklarının gösteriminde “vezin” esas alınmıştır. Vezinde kusurlu olan mısralar, aparatta gösterilmiştir. Ayrıca zihafı olan ünlüler eğik karakter ile yazılarak belirtilmiştir.

7. Aparatta nüshalar arasındaki farklılıklar öncelikle esas alınan nüsha/nüşhalar: “diğer nüsha”; “diğer nüsha” şeklinde gösterilmiştir: Hazā Kitāb-ı Dervīş-i Dīvāne Raḥmetullāhi ‘Aleyh, M2: Ḥikāyet-i Dervīş Dīvāne, AE; Hazā Ḥikāyet-i Dervīş, M1, Ḥikāye, K.

8. Nüşhaların varak numarası, aparatta gösterilmiştir: M1: [26b]; AE: [1b]; K: [8a].

9. Nüşhalar arasındaki farklılıklar, kelime bazında değil sadece eklerdeki düzlük-yuvarlaklığa bağlı bir farklılık ihtiva ediyorsa aparata dâhil edilmemiştir.

10. Metinde imla ile ilgili hususiyetlerde İsmail Ünver’in makalesindeki tekliflere; aruzla ilgili hususiyetlerde ise M. Fatih Köksal’ın makalesindeki tekliflere uyulmuştur (Ünver, 1993; Köksal, 2009).

2.2. Metin

[1b]⁸

mefā‘īlün / mefā‘īlün / fe‘ūlün

Hazā Kitāb-ı Dervīş-i Dīvāne
Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh⁹

Bismi’llāhi’r-raḥmani’r-raḥīm¹⁰

[1] Diñle imdi diyelüm¹¹ bir ḥikāyet¹²

Faḳīr dervīşleredür bu¹³ beşāret¹⁴

Evel¹⁵ Allāh adın¹⁶ zıkr eyleyelüm¹⁷

Mübārek¹⁸ ismini¹⁹ fikr eyleyelüm²⁰

Ḳamu işlere²¹ fermān viren Allāh

Ve hem dertlere dermān viren Allāh²²

⁸ M1: [26b]; AE: [1b]; K: [8a].

⁹ Hazā Kitāb-ı Dervīş-i Dīvāne Raḥmetullāh ‘Aleyh, M2: Hazā Ḥikāyet-i Dervīş, M1; Ḥikāyet-i Dervīş Dīvāne, AE; Ḥikāye, K.

¹⁰ Bismi’llāhi’r-raḥmani’r-raḥīm, AE: -, M1, M2, K.

¹¹ diyelüm, M1, M2, AE: idelüm, K.

¹² Mısrada vezin kusurludur.

¹³ dervīşleredür bu, AE: dervīşlere ḡāyet, M1, M2; dervīşleredir baña, K.

¹⁴ beşāret, AE, M1: - M2; işāret, K.

¹⁵ Evvel, AE, M1, K: Beşāret evvel, M2.

¹⁶ adın, M1, M2: adımı, AE, K.

¹⁷ eyleyelüm, M2: idelim, AE; idelüm, K; eyleyelim, M1.

¹⁸ Mübārek, M1, M2: ol mübārek, AE, K.

¹⁹ ismini, M1, M2: zātını, AE, K.

²⁰ eyleyelüm, M2: idelim, AE; idelüm, K; eyleyelim, M1.

²¹ Ḳamu işlere, M1, M2: Cümle eşyāya, AE.

²² Bu mısra K nüshasında yer almamaktadır.

Çulunuñ sırrını²³ Şaklayan Allāh
Yüzi²⁴ çarasına baçmayan Allāh

[5] Ki dā 'im hāmdımız sañadur Allāh
Bizi çulum diyü añadur Allāh

Dağı ' ışçıla virelüm²⁵ Őalāvāt
Görelüm ba' dehu ne ola hālāt

Zīrā Haççkıla²⁶ añılır Muħammed²⁷
Haḃībīdür Haçkuñ zīrā Muħammed

Nebīlerüñ başıdur²⁸ hem²⁹ Muħammed
İki cihān güneşidür Muħammed

Şefā' at iden ümmet-i Muħammed<dür>
Muħammeddür Muħammeddür
Muħammed<dür>

[10] İllāhī sen³⁰ bizi Haçç ümmet eyle
Bu ' aşı çullarıña³¹ himmet eyle

Kimüñ ' ışçına³² düşerse o sultān
Cihānda o kişi hiç³³ çomaz³⁴ evtān

[2a]

İşit bir dervīş añā ' aşıç oldı

Vücüdün³⁵ fān' kılup haç haç³⁶ oldı

Meger Őarç semtinüñ hüccācı bir çün
Biriküp haçca giderlerdi bir çün³⁷

Birikdi Bağdādın Őehrine hüccāc³⁸
Orada çıldılar birin emīr haç

[15]³⁹ Baş oldı kervāna Bağdād paşası
Açup sancağın önüne düşesi

Belürdi anda bir⁴⁰ dervīş dīvāne
Çarışdı kervāna ol⁴¹ yana yana

Didi hāçılara⁴² ben de giderem
Sizüñle Kā' beyi⁴³ çavāf iderem

Bize de rāh-ı Haçdan gel diñildi
Cānum Beytullāha çokdan gönüldi⁴⁴

Baña yimek ü içmek siñmez⁴⁵ oldı
Gözüm yaşı firāçdan diñmez oldı⁴⁶

[20] Didiler hāçılar añā i⁴⁷ dervīş
Revā degüldür aşlā itdügün iş

²³ Sırrını, M2, AE, K: sırrın, M1.

²⁴ Yüzi, M2, AE: yüzümi, M1; yüzü, K.

²⁵ ' ışçıla virelüm, M2: ' ışçıla virelim, M1;
' aşıçıla virelüm, AE; ' aşıçıla peyçāmbere
virelüm, K.

²⁶ Zīrā Haççkıla, M1, M2: Ki Allāh ile, AE; ki,
K.

²⁷ Muħammed, M1, M2, AE: Allāh u
Muħammed u Muħammed, K.

²⁸ Başıdur, M1, M2: başıdır, AE; ser-firāzıdır,
K.

²⁹ Hem, AE, K: -, M1, M2.

³⁰ Sen, M1, M2, AE: -, K.

³¹ çullarıña, M2: çullarıña, M1, AE; ümmet
çullarıña, K.

³² ' ışçına, M1: ' aşıçına, M2; gönline, AE;
gönline, K.

³³ Hiç, AE, K: -, M1, M2.

³⁴ çomaz, M1, M2: çutmaz, AE, K.

³⁵ Vücüdün, AE, K: ; M2, , M1.

³⁶ haç haç, M2: vāşıl, AE, K; çak, M1.

³⁷ Bir çün, K: gül-gün, M1, M2, AE.

³⁸ AE: [2a]; K: [8b].

³⁹ M1: [27a].

⁴⁰ Anda bir, AE, K: anda, M1, M2.

⁴¹ Ol, M1, M2, AE: -, K.

⁴² hāçılara, M1, M2, AE: hāçılar, K.

⁴³ Kā' beyi, M1, M2, AE: bile ben de Kā' beyi,
K.

⁴⁴ Gönüldi, M1, M2, AE: yöneldi, K.

⁴⁵ Siñmez, M2: hāram, M1.

⁴⁶ AE ve K nüshasında bu beyit yoktur.

⁴⁷ Vezin gereçi "ey" kelimesi, "i" şeklinde
okunmuştur.

Azıq Һarçlıq binit gerek o⁴⁸ yola
Varup gelesin aña güle güle

Dīvānesūñ işūñ bād-ı hevādur
Cāñuñ telef olur emek⁴⁹ yoğadur

İşitdi dervīş anlaruñ kelāmın
Didi kim şaķınur Һaķķuñ selāmın

Dīvāne şol kişidür kim Һaķına⁵⁰
Һaķuñ yolını⁵¹ ҡulından şaķına

Çün aldı⁵² dervīş⁵³ anlar⁵⁴ başına
Götürdiler anı kervān başına

[2b]

[25] Didiler kim zihī dīvānedir bu
İşitmez degme sözi sen bunu ҡo⁵⁵

Azıqı Һarçlıqı yoq bir ҡul idi⁵⁷
Binitsiz da^c vā ҡılur⁵⁸ ҡurı ҡurı

Bu kez kervān başı dir ey kişi sen
Sözümü⁵⁹ diñle itme bu işi sen⁶⁰

Ğani̇ yolına yoħsullar varamaz

Azıqsız devesiz varup iremez⁶¹

Çü dervīş⁶² aydur⁶³ ey⁶⁴ asker ulusı⁶⁵
Hemān bu mı emir⁶⁷ Һacuñ⁶⁸ belisi

[30]⁶⁹ Azıqıña⁷⁰ deveñe⁷¹ tayanursuñ
Deveyi yaradana tayanam ben⁷²

Olup ^c aşıq toyamadam⁷³ firāka
Göñüldüm⁷⁴ giderem ben rāh-ı Һaķķa

Çü gördiler⁷⁵ aña söz te³ şār itmez
Bu dervīş hiç dönüp evine gitmez

İdüp teshīr ҡııurlardı ezālar
Çü⁷⁶ şabr idüp⁷⁷ çekerdı⁷⁸ çok cefālar⁷⁹

[35] Қılur⁸⁰ maşhara ki⁸¹ giçse⁸² yanından
Anı bizdürdiler atlu cāñından

Gördi dervīş bunu böyle çekilmez⁸³
İlüñ deñsiz-ile başa ıķılmaз

Yüzin Һazrete utup ҡıldı āhı
Ğā⁷ib ^c ālemine pes⁸⁴ utdı rāhı

⁴⁸ o, M1, M2: bu, AE, K.

⁴⁹ Emek, M1, M2, AE: emecigüñ, K.

⁵⁰ Һaķına, M1, M2, AE: Һaķına rāzi, K.

⁵¹ Yolını, AE, M1, K: yolun, M2.

⁵² Aldı, AE, M1: oldı, M2, K.

⁵³ Dervīş, AE, M1, K: dervīş, M2.

⁵⁴ Anlar, M1, M2, AE: anlarıñ, K.

⁵⁵ İşitmez degme sözi sen bunu ҡo, M1, M2, AE:

İşitmez dīvāne söz ҡova, K.

⁵⁶ K: [9a].

⁵⁷ ҡul idi, M1, M2: kişi bu, AE; kişidir bu, K.

⁵⁸ ҡılur, AE, M2, K: ider, M1.

⁵⁹ Sözümü, M1, M2, AE: sözüm, K.

⁶⁰ Bu işi sen, M1, M2, AE: ey ulu, K.

⁶¹ İremez, M1, M2, AE: gelinmez, K.

⁶² çü dervīş, M1, M2: dervīş, AE, K.

⁶³ aydur, M2, K: aydır, AE; iderdi, M1.

⁶⁴ Ey, AE, K: -, M1, M2.

⁶⁵ asker ulusı, M1, M2: askerıñ ulusı, AE, K.

⁶⁶ AE: [2b].

⁶⁷ Emir, M1, M2, AE: o, K.

⁶⁸ Һacuñ, M1, M2, AE: Һacınıñ, K.

⁶⁹ M1: [27b].

⁷⁰ Azıqıña, M1, M2, AE: siz azıqıa, K.

⁷¹ Deveñe, M1, M2, AE: deveye, K.

⁷² Deveyi yaradana tayanam ben, M1, M2, AE;

Ben de deveyi yaradana tayanuram, K.

⁷³ Toyamadam, M1, M2, AE: döner mi hiç, K.

⁷⁴ göñüldüm, M1, M2, AE: yöñeldüm, K.

⁷⁵ Gördiler, M1, M2, AE: ne gördiler, K.

⁷⁶ Çü, M1, M2: -, AE, K.

⁷⁷ şabr idüp, M1, M2, AE: şabr ideyin, K.

⁷⁸ Çekerdı, M1, M2: ol çekerdı, AE, K.

⁷⁹ çok cefālar, AE: çoqca cefālar, K; çoq
cezālar, M1, M2.

⁸⁰ Қılur, M1, M2, AE: idüp, K.

⁸¹ ki, M1, M2: kim, AE, K.

⁸² Giçse, AE, K: çekse, M1, M2.

⁸³ Çekilmez, M1, M2, AE: -, K.

⁸⁴ Pes, M1, M2, AE: -, K.

[3a]⁸⁵

Hemân sâ' at göz ağı kırasında
Görinmez oldu halkuñ arasında

Gün olur dervîş⁸⁶ ararlar idi
Birbirlerine şorarlar idi

[40] Pes iderler idi gitdi evine
Ne tiz hacc eyledi dervîş d'vâne⁸⁷

Azığı harçlığı hiç⁸⁸ olmayanlar⁸⁹
Binitsiz hiç başa çıka mı anlar⁹⁰

Qolay olsa faqîrler de gelürdi⁹¹
Bu hacc şevâbın anlar da bulurdi

Hayıf evvâh o⁹² dervîş dönmeyeydi
Eger şimdiye dek uşanmayaydı

Gice gündüz yayan menzil alaydı
Dağı bir hoşça mîkdârın bulaydı⁹³

[45]⁹⁴ Çü gitdi gice gündüz yola kervân
Ne Şâm kaldı geçmedük ne Hırâsân⁹⁵

Hemân sür' atle⁹⁶ irdiler oraya⁹⁷
Varup yaklaştılar beyt-i Hüdâya

Muñi' olup emîr hâc hâllerine
Varup irişdi Kâ' be yollarına⁹⁸

Biriküben⁹⁹ bir araya geldiler¹⁰⁰
Ziyâret kıлмаğa sa' y eylediler

Gel imdi gör o dervîş-i d'vâne
Tavâf kıılır o¹⁰¹ beyti döne döne

[50]¹⁰² Anı gördi h'âcılar hep yanında
Tavâf kıılır durur¹⁰³ Kâ' be önünde

[3b]

' Acebe kaldılar hiç gülmediler¹⁰⁴
Ne yoldan geldüğünü¹⁰⁵ bilmediler

Zihî kudret virüp irgüren Allâh
Ölünce kulımı dirgüren Allâh

Sevüp da' vet idüp iş olan Allâh¹⁰⁶
Yanında bile yoldaş olan Allâh

Kulımı hıfz idüp şaklayan Allâh
Buñalsa¹⁰⁷ anı tiz yoklayan Allâh¹⁰⁸

[55] Gör imdi ol h'âcılar neylediler
' Arafât tağına göç eylediler

Şoyunup çizdiler dünyâ libâsın
Geyüp ihrâm giderdi gönli pasın

Şaf olup vakfa tırmuşlar<i>dı¹⁰⁹ yine
Bileydi anda dervîş-i d'vâne

⁸⁵ K: [9b].

⁸⁶ Dervîş-i, M1, M2, AE: dervîş, K.

⁸⁷ Bu beyit, AE ve S nüshalarında 42. beyit olarak yer almaktadır.

⁸⁸ Hiç, M1, M2, AE: -, K.

⁸⁹ Olmayanlar, M1, M2, AE: olmayan kişi, K.

⁹⁰ hiç başa çıka mı anlar, M1, M2: hiç başa mı çıka anlar, AE; devesiz olur mı işi, K.

⁹¹ Gelürdi, M1, M2, AE: gelürler, K.

⁹² O, AE, K: -, M1, M2.

⁹³ Bulaydı, AE, M2, K: bileydi, M1.

⁹⁴ M1: [28a]; AE: [3a].

⁹⁵ Mısrada vezin kusurludur.

⁹⁶ Sür' atle, AE, K: sözleri, M1, M2.

⁹⁷ İrdiler oraya, AE, K: dervîş ezâya, M1, M2.

⁹⁸ yollarına, M1, M2: illerine, AE, K.

⁹⁹ Biriküben, AE, K: biriküp, M1, M2.

¹⁰⁰ Mısrada vezin kusurludur.

¹⁰¹ O, AE, M1, K: ol, M2.

¹⁰² K: [10a].

¹⁰³ kıılır durur M1, M2: idüp tırur, AE, K.

¹⁰⁴ ' Acebe kaldılar hiç gülmediler, M1, M2, AE: ta' accüb kaldılar anı hep gördiler, K.

¹⁰⁵ Geldüğünü, M1, M2, AE: geldigini hep, K.

¹⁰⁶ iş olan Allâh, M1, M2, AE: murâdın veren Allâh, K.

¹⁰⁷ Buñalsa, AE, M2, K: buñalmaya, M1.

¹⁰⁸ Bu beyit, S nüshasında yer almamaktadır.

¹⁰⁹ tırmuşlar<i>dı, K, AE: durmuşlar<i>dı, M1, M2.

On altı yüz biñ hâcî tûrdı¹¹⁰ vaqfa¹¹¹
Tûrup kıldı niyâzı çünki Hâkka

Tamâm eylediler anda tavâfi
Gelüp Mînedē¹¹² kıldılar e vâfî

[60]¹¹³ O gice sâkin oluban¹¹⁴ yatdılar¹¹⁵
Biş on gün tûruben¹¹⁶ gine¹¹⁷ gitdiler¹¹⁸

İşit imdi o dervîş-i dâvâne
Karışup orduya giderdi yine

Olara¹¹⁹ üç gün daħı¹²⁰ yoldaş oldı¹²¹
Bağ imdi şoñra¹²² hâlin¹²³ dinle n'oldı

Yine maşharaya aldılar¹²⁴ anı¹²⁵
İrişirlerdi aña dünî günü

[4a]

Meger bir hâcî aydur ey dâvâne
Bil hacc eyledüñ mi döne döne¹²⁶

[65] Şükürler kıldı dervîş diri gördüm
Kara yüzimi işigine¹²⁷ sürdüm

‘Arafât tağını kıldum ziyâret
Günâhumı bağışladı Hudâvend

Bu kez didi o hâcî qanı hüccet¹²⁸

Günâhuñ ‘afvına ola işâret¹²⁹

Şaşup dervîş didi bu iş naşıldur
Haberüm yok benüm <bu> hüccet
naşıldur

Bu kez hâcî didi kim¹³⁰ ey kişi sen
Görememişün aşlâ bu işi sen

[70] Bizüm de şuçumuz ‘afv oldı anda
Birer hüccet virildi bize anda

Hüccetüñ yok senüñ işüñ yoğadur
Emeciğüñ hemân bad-ı hevâdur

İşitdi dervîş ol erüñ sözini
Yine hâzrete dönderdi yüzini

Dönüp ya‘nî girü¹³¹ Kâ‘ beye vardı
Varup ‘Arâfata vaqfeye tûrdı¹³²

Varup hâlini ‘arz eyledi anda
Alup hücceti yine geldi bunda

[75]¹³³ Çağırdılar¹³⁴ hâcîlar ensesinden
Giderdi girü bakmaz tasesinden

Didiler ey dâvâne dön baqadur
Saña itdügümüz hemân şaqadur

¹¹⁰ tûrdı, AE, K: durdı, M1, M2.

¹¹¹ Mısrada vezin kusurludur.

¹¹² Mînedē, M1, M2: Kâ‘ bedē, AE, K.

¹¹³ M1: [28b]; AE: [3b].

¹¹⁴ Oluban, AE: olup, M1, M2, K.

¹¹⁵ Mısrada vezin kusurludur.

¹¹⁶ Biş on gün tûruben, AE: tûrup, M1, M2; Biş
on gün tûrup, K;

¹¹⁷ gine, AE, K: irtesi gine, M1, M2.

¹¹⁸ Mısrada vezin kusurludur.

¹¹⁹ olara, AE, K: onlara, M2; anlara, M1.

¹²⁰ üç gün daħı, M2: daħı üç gün, M1; üç
gündeñ, AE, K.

¹²¹ Mısrada vezin kusurludur.

¹²² şoñra, M1, M2, AE: -, K.

¹²³ hâlin, M1, M2: hâli, AE, K.

¹²⁴ maşharaya aldılar, M1, M2: maşhara
idindiler, AE, K

¹²⁵ K: [10b].

¹²⁶ Mısrada vezin kusurludur.

¹²⁷ işigine, AE, M2, K: işige, M1.

¹²⁸ Bu kez didi <o> hâcî qanı hüccet, AE, K: İtdi
didi ol hâcî hüccetiñ qanı, M1, M2.

¹²⁹ Günâhın ‘afvına ola işâret, AE, K: Şuçunı
‘afv kıldı ol Ğanî, M1, M2.

¹³⁰ Didi kim, AE, K, M2: didi ki, M1.

¹³¹ girü, M2: giri, AE, K; yine, M1.

¹³² AE ve M1 nüshalarında beyit bu şekilde yer
almaktadır. M2 nüshasında bu mısraı, alttaki
beyitin ilk mısraı ile değıştirilerek yazılmıştır.

¹³³ M1: [29a]; AE: [4a].

¹³⁴ Çağırdılar, AE, K: Fağirdiler, M1, M2.

[4b]¹³⁵

Bizüm de hüccetümüz yok n'idelüm
Hüdäya i'çikâdi bek¹³⁶ idelüm

Hiç işitmedi bu sözleri derhâl
Varup 'Arafâta irişdi fi'l-hâl

Hemân başın¹³⁷ açup didi ilâhî
Gözümüñ yaşına bak yâ ilâhî

[80] Ğani' kullara ikrâm eylemişsin
Faķir dervîş¹³⁸ maħrûm yollamışsın¹³⁹

Âh idüp üni göklere irerdi
Gözünüñ yaşı toprağı qarardı

Bu sözi¹⁴⁰ dağda kılinca kelâmı
İrişdi Haķ Te'âlânüñ selâmı

Yalıñuz vaķfa ũrdum ũandın işde
Saña gönderdüm altmış biñ feriştah

Habîbümsüñ iki cihân içinde
Seni yarlıgadum hüccâc içinde

[85] Altı yüz biñ¹⁴¹ kişi hacc eylemişdi
Çü senden ğayrı maķbûl olmamışdı

Saña bağışladum hep cümlesini
Gider gönlüñ gözinden¹⁴² perdesini

Var imdi anlara eyle beşâret
Size maħşerde ben kılam¹⁴³ ũefâ' at

Bu kez dervîş Haķuñ luĥfını gördi
Sücüd idüp yüzün toprağı sürdi¹⁴⁴

Didi yâ Rab gözün döndermeyesin¹⁴⁵
Ķapuñdan beni boş göndermeyesin

[5a]

[90]¹⁴⁶ Yine boş gönderürseñ bu zelîli
Olur¹⁴⁷ rüsvâ-yı 'âlem<de> yok delili

Nażar kıl¹⁴⁸ bu za'if Ķuluñ ĥâline
Yâ cânüñ al yâ hüccet vir eline

Hemân dem¹⁴⁹ bir melek geldi oturdu
Selâmı Haķķıla hüccet getürdi

Yeşil kâğıda aķ yazı yazılmış
Nûr ile Ķudreti Haķdan düzilmiş

Alup hücceti dervîş-i dîvâne
Yüzine sürüb¹⁵⁰ oldu revâne

[95] Haķuñ nûrına ğarķ olup Ķarışdı
Yine üç günde orduya irişdi

Hâcılaruñ gözi ũuş oldu aña
Görüp nûrunı cümle Ķaldı¹⁵¹ taña

Didiler Ķanda varduñ ey dîvâne
Nice gelüp Ķavuşduñ bize yine

Didi hüccetümi unutmışam ben
Varup alup¹⁵² size yetişmişem¹⁵³ ben

Diyüp böyle çıkardı hüccetini

¹³⁵ K: [11a].

¹³⁶ bek, M1, M2: Berk, AE, K.

¹³⁷ başın, M1, M2: başı, AE, K.

¹³⁸ Dervîşi, M2, AE: dervîş, M1, K.

¹³⁹ yollamışsın, M1, M2: eylemişsin, AE, K.

¹⁴⁰ sözi, M1, M2: ıssız, AE, K.

¹⁴¹ Altı yüz biñ, AE: on altı yüz biñ, M1, M2, K.

¹⁴² gözünden, M1, M2: gözünüñ, AE, K.

¹⁴³ kılam, AE, K: kılarım, M2; kıldum, M1.

¹⁴⁴ Sürdi, AE, M2: urdı, M1.

¹⁴⁵ K: [11b].

¹⁴⁶ M1: [29b]; AE: [4b].

¹⁴⁷ Olur, AE: olurlar, M1; olur a, M2.

¹⁴⁸ kıl bu, M1, M2: kırup, AE, K.

¹⁴⁹ Dem, AE, K: -, M1, M2.

¹⁵⁰ Sürüb, AE, K: sürter, M1, M2.

¹⁵¹ cümle Ķaldı, AE, K: Ķaldılar, M1, M2.

¹⁵² Varup alup, M2, K: varup, M1: varıp alup, AE.

¹⁵³ Yetişmişem, AE, K: yetişem, M1, M2.

Hâcılar bildi Hâkkuñ hikmetini

[100] Çü dellâllar didiler kim e vâfî
Biriküp kıldılar¹⁵⁴ anı tavâfî

Okiyup hücceti hep ağladılar
Bu kez dervîşe rağbet eylediler

Didiler kim çü anda[dur] ulumuz¹⁵⁵
Budur şimdi orada sulţânımız

[5b]

Bunuñ hürmetine yâ¹⁵⁶ Rab Te'âlâ
Bağışlamuş şuçumuz hep¹⁵⁷ o a' lâ

Zihî devletlü imiş bu du'âcî
Olunca bâri¹⁵⁸ böyle olsa hâcî

[105]¹⁵⁹ Yanına aldı bir devletlü anı
Oğul idindi hem ol tâze cânî

Didi oğul seni hoşça göreyin¹⁶⁰
Getür hüccetüñ şaklayı vireyin¹⁶¹

Çıkarup hücceti virdi eline
Yüzine sürdi bol bol anı yine

Anı bir hoşkâda ol gizleridi
Ziyâret kıilup anı gözleridi

Gice gündüz giderlerdi perişân
Gelüp yaklaştılar Bağdâda ey cân

[110] Bu kez dervîş yine şarardı şoldı
Hemân ğayġu ile¹⁶² gör nice¹⁶³ oldı

Yağar anı hemân ' ışk-ı İlahî
Yimez içmez¹⁶⁴ düni gün kılar¹⁶⁵ âhî

Yine yüz¹⁶⁶ Hâkka tutup didi yâ Rab
Koma dünyâda kıl bizi muğarreb

Pes andan Bağdâda girdükleri gün
Zâ'if oldı begâyet ol¹⁶⁷ yüzi gün

Vaşıyyet kıldı didi kim baba sen¹⁶⁸
Ecel oğu toğkundı ol Hüdâdan

[115]¹⁶⁹ Bu gice ben ölem beni yuyasın
Kefen şarup namâzumu kılasın

[6a]

Namâzuma¹⁷⁰ melekler hep tırurlar¹⁷¹
Feriştehler cenâzem¹⁷² götüreler¹⁷³

Ğuşşalanup¹⁷⁴ benüm çün¹⁷⁵ gezmeyesin
Emek çeküp mezârum kızmayasın

Beni göndericek bunda melâmet
Varursañ şark iline sağ selâmet

Selâm eyle oğullaruma benden
Şorarlar babaların belki¹⁷⁶ senden

¹⁵⁴ kıldılar, AE, M2, K: eylediler, M1.

¹⁵⁵ K: [12a].

¹⁵⁶ yâ, AE, M1, K: -, M2.

¹⁵⁷ şuçumuz hep, AE, M2, K: şuçumuzu, M1.

¹⁵⁸ bâri, AE, M1, K: -, M2.

¹⁵⁹ M1: [30a]; AE: [5a].

¹⁶⁰ Göreyin, M1, M2: göreyim, AE, K.

¹⁶¹ vireyin, M1, M2: vireyim, AE, K.

¹⁶² ğayġu ile, M2: kıyıkı ile, AE, K: ğayġuyıla, M1.

¹⁶³ Gör nice, AE, K: şarardı şoldı, M1; şarardı fâş oldı, M2.

¹⁶⁴ Yimez içmez, AE, M1, K: yimez ü içmez, M2.

¹⁶⁵ düni gün kılar, AE, K: kıılır düni gün, M1; kıılurdı düni gün, M2.

¹⁶⁶ Yüz, AE, K: yüzün, M1, M2.

¹⁶⁷ Ol, AE, M2, K: o, M1.

¹⁶⁸ didi kim baba sen, M1, M2: ey baba sen, AE, K.

¹⁶⁹ K: [12b].

¹⁷⁰ Namâzuma, AE, M2, K: Namâzumu, M1.

¹⁷¹ tırurlar, M1, M2: turalar, AE, K.

¹⁷² cenâzem, AE, K: cenâzemi, M1, M2.

¹⁷³ Götüreler, AE, K: götüürler, M1, M2.

¹⁷⁴ Ğuşşalanup, M1, M2: Kederlenüp, AE, K.

¹⁷⁵ Benimçün, AE, K: dağıtı, M1; -, M2.

¹⁷⁶ Belki, AE, M2, K: -, M1.

[120]¹⁷⁷ Selām kıl daḡı küççük kızlaruma
Eli koynuñdaḡı öksüzlerüme

Oları¹⁷⁸ Allāha ışmarladum ben
Mürebbi ol yetimlere hele sen

Firāḡları baḡrıcuḡım delüpdür
Haşretleri¹⁷⁹ kıyāmete ḡalupdur

Ḳoyup anları çevürdüm yönümi
Fidā ḡıldum Ḥaḡa tatlu cānumı

Gice gündüz kıla kıla¹⁸⁰ firāḡı
Cihānuñ ḡalmadı tuşı ḡuraḡı

[125] Gözini yumdı da¹⁸¹ irdi beḡāya
İrişdi rūḡı hem vāş-ı liḡāya

Anuñ üstüne gökden nūr çekildi
Çadırdan göge direkler¹⁸² dikildi

O gice rūşen oldu cümle ʿālem
O nūrı gördiler hep cins ü ādem

Görüp bu ḡāli uşdılar¹⁸³ oraya¹⁸⁴¹⁸⁵
Dirildi¹⁸⁶ ehl-i Baḡdād ol araya

[6b]

Yudılar¹⁸⁷ ḡācılar ol tāze cānı
Hemān dem kefene ḡodılar anı

[130] Melekler bile hep kırḡlar¹⁸⁸ yediler
Cenāzeyi muşallāya ḡodılar

Namāzın ḡıldılar oldu tamāmet
İşit ne gördi anda ḡāşş u ʿāmet

Tābūt içinde dervīş-i dāvēne
Hevāya aḡdı fi'l-ḡāl döne döne

Feriştehler meger kim götürürler
Varup dostına anı¹⁸⁹ yitürürler

Bu ḡāli gördi insān oldu ḡayrān
Ki Mecnūn olayazdı baʿz-ı insān

[135]¹⁹⁰ ʿAcebe ḡaldılar görüp cemāʿ at
Bunı¹⁹¹ görmiş degil aşlā ḡamāḡat

Babası dönüben¹⁹² geldi çadıra
Mecāli¹⁹³ yok ki¹⁹⁴ ayak üzre ḡura

Ne ḡursunkim kıyāmet ḡopmuş idi
Yirün yüzün¹⁹⁵ melekler ḡutmuş idi

Ḥaḡulup gitdiler cümle perişān¹⁹⁶
Bu kez yürek acısı ḡaldı ey cān

Pes andan ḡācılar ḡalmışdı yine
Revān olmuşlaridi şarḡ iline

[140] Babası anlarıñ¹⁹⁷ ile¹⁹⁸ giderdi
O şāhuñ derdini tekrār iderdi

Gice gündüz yasını yaslaridi

¹⁷⁷ M1: [30b]; AE: [5b].

¹⁷⁸ Metinde “onları” şeklinde yazılan kelime vezin ve anlam “oları” şeklinde okunmuştur.

¹⁷⁹ Haşretleri, AE, K: Haşreti, M1, M2.

¹⁸⁰ kıla kıla, M1, M2: kılalı ben, AE, K.

¹⁸¹ gözünü yumdı da, M1, M2: yumdı gözlerini, AE, K.

¹⁸² Direkler, AE, K: dek direk, M1; direk, M2.

¹⁸³ Uşdılar, AE, M2, K: uşdı, M1.

¹⁸⁴ oraya, M1, M2: ovaya, AE, K.

¹⁸⁵ K: [13a].

¹⁸⁶ Dirildi, AE, M2, K: didiler, M1.

¹⁸⁷ Yudılar, AE, M2, K: yu didiler, M1.

¹⁸⁸ kırḡlar, AE, M2, K: kırḡ, M1.

¹⁸⁹ Varup dostına anı, AE, K: Dilek-i dostı dosta, M1, M2.

¹⁹⁰ M1: [31a]; AE: [6a].

¹⁹¹ Bunı, AE, K: bu, M1, M2.

¹⁹² Dönüben, AE, K: hem dönüp, M1, M2.

¹⁹³ Mecāli, AE, M2: ʿayāli, M1.

¹⁹⁴ Ki, AE, M2: kim, M1.

¹⁹⁵ Yüzün, AE, M2, K: yüzünü, M1.

¹⁹⁶ perişān, AE, M2: cemāʿ at, M1.

¹⁹⁷ Anlarıñ, AE, K: anlarile, M1, M2.

¹⁹⁸ İle, M1, M2, AE: ile bile, K.

Yanında hâcılar da¹⁹⁹ sesleridi
[7a]²⁰⁰

Babasının Dervîş Dîvâneye Yası²⁰¹

Beni derde bırağduñ²⁰² âh²⁰³
N'olaydı görmeyeydüm âh²⁰⁴
Yoğiken oradan²⁰⁵ peydâh²⁰⁶
Olan dervîş olan dervîş

Bırağduñ bizi²⁰⁷ bi-çäre²⁰⁸
‘Āşîyüz yüzümüz²⁰⁹ kare
İlüñ içinde mashâre
Olan dervîş olan dervîş

Sırruñı kimse çutmayup
Saña erişseler ġâ'ib
Şu vağtin oradan ġâ'ib
Olan dervîş olan dervîş

Görünmezsün kūh-ı Kâfdan
Senün çün kıldılar yafta
Kâ^c beye cümleden siftâh²¹⁰
Gelen dervîş gelen dervîş²¹¹

Bile turduğ ‘Arâfatda²¹²
Bilinmedi rāzuñ anda
Meger kim Hâğ huzûrında
Turan dervîş turan dervîş

Yine dönmişidün öte
Niyâz kıлмаğa hâzrete
Hüccet için ‘Arâfata

Varan dervîş varan dervîş
[7b]

Münâcât eyledi yine
Bağup Mevlâsı²¹³ hâline
Bu ‘afv hüccetin eline
Alan dervîş alan dervîş

Feriştehler bile kat kat²¹⁴
Du‘âsında idüp diğğat
Altı yüz biñ kula şefkat
Kılan dervîş kılan dervîş

‘Aceb ġâfil olup anda
Ne vardur bilmedün sende
Yine orduya üç günde
İren dervîş iren dervîş²¹⁵

Ne dertler çekdün ol²¹⁶ gice
Şefî^c olduñ emîr hâcca
Altı yüz biñ kula hoca
Olan dervîş olan dervîş

Şefî^c ol biz günâhkâra
‘Āşîyüz yüzümüz kâra
Gizli sırruñ²¹⁷ âşikâra
Kılan dervîş kılan dervîş

Hâcılar orduya kâta²¹⁸
İdinüp bizleri ata²¹⁹
Hüccetini emânete
Koyan dervîş koyan dervîş

¹⁹⁹ da, M2: -, M1; hep, AE, K.

²⁰⁰ K: [13b].

²⁰¹ Babasının Dervîş Dîvâneye Yası, M2: Dervîş Dîvânenün Babasının Yası Budur, AE, K; Fî Beyâni Tercümâni Dervîş Dîvâne Rahmetu'llâh, M1.

²⁰² bırağduñ, AE, K: bırağdı, M1, M2.

²⁰³ âh, AE, K: âhi, M1, M2.

²⁰⁴ âh, AE, K: âhi, M1, M2.

²⁰⁵ Oradan, AE, K: arada, M1, M2.

²⁰⁶ peydâh, AE, K: peydâ hey, M1, M2.

²⁰⁷ bizi, AE, K: bizleri, M1, M2.

²⁰⁸ bi-çäre, AE, K: hâre, M2; İlähi hâre, M1.

²⁰⁹ Yüzümüz, AE, M2, K: dağı hem yüzümüz, M1.

²¹⁰ M1: [31b].

²¹¹ Son iki mısra, AE nüshasında yer almamaktadır.

²¹² AE: [6b].

²¹³ Mevlâsı, AE, K: Mevlâyı, M1, M2.

²¹⁴ K: [14a].

²¹⁵ Bu dörtlük K nüshasında bulunmamaktadır.

²¹⁶ ol, M1, M2: O, AE, K.

²¹⁷ Sırruñ, AE: sırruñı, M1, M2.

²¹⁸ M1: [32a].

²¹⁹ Bu mısra, AE nüshasında yer almamaktadır. Bu dörtlük K nüshasında yer almamaktadır.

Yine yüzün tıttup dosta
Hālūni eyledūn beste
[8a] Gelince Bağdāda haste
Olan dervīş olan dervīş²²⁰

Za'if olup beğāyetler
Yine kalmadı tā'atlar
Babasına vaşiyetler
Kılan dervīş kılan dervīş

Didi bu gice ben ölem
Bozulmaz çalınan kalem
Hem öksüzlerūne²²¹ selām
Kılan dervīş kılan dervīş

Dönüp Allāha yönini²²²
Yolına virdi cānını
Yüce gökde²²³ maqāmını
Bilen dervīş bilen dervīş

Cānuñ dürişdi kışduña
Vāşıl olunca dostuña
Dostuñ nūri üstüñe
Toğan²²⁴ dervīş toğan²²⁵ dervīş

Dikildi üstüñe Hākdan
Aña müştāk idūn çokdan
Küllī²²⁶ 'ālem anı yokdan
Gören dervīş gören dervīş

Toyulmaz aşlā sözüñe
Gelüp halk cümle rāzuña
Melekler hep namāzuña²²⁷

Ṭuran dervīş ṭuran dervīş
[8b]
Tābūt kalkanca hem anda²²⁸²²⁹
Ḥayrāne²³⁰ kaldı halk bunda
Feriştehler kânādında²³¹
Ṭuran dervīş ṭuran dervīş

Sen idūn²³² dervīş dīvāne
İşiden derdile yana
Şoñ deminde²³³ murādına
İren dervīş iren dervīş

Kıyāmetde açup hüccet²³⁴
Kılasın cümleyle şefkat
Fāniden bākīye rişlet
Kılan dervīş kılan dervīş

Hācılar hep bölük bölük
Ne yoşsul kaldı ne mālİK
Bağrıcuğum delük delük
Delen dervīş delen dervīş
Dervīş dīvānenūñ babasınıñ yası tamām
oldı²³⁵

fā' ilātūn / fā' ilātūn / fā' ilūn
[142] Çünki dervīş işini kıldı²³⁶ tamām
Kodık anı dirligine ve's-selām

Hācılar çadırlarını yıkdılar
Sağ olup²³⁷ herkes iline²³⁸ gıtdiler
mefā' ilūn / mefā' ilūn / fe' ulūn
Bu kez diñle ataşınıñ hālinden
Biraz hācı var idi şarķ ilinden

²²⁰ Bu dörtlük K nüshasında bulunmamaktadır.

²²¹ Öksüzlerūne, K, AE, M2: öksüzlerime, M1.

²²² K: [14b].

²²³ Gökde, AE, M2, K: gökden, M1.

²²⁴ Toğan, AE, K: Ṭuran, M1, M2.

²²⁵ Toğan, AE, K: Ṭuran, M1, M2.

²²⁶ küllī, M1, M2: cümle, AE, K

²²⁷ M1: [32b].

²²⁸ Hem anda, AE, K: ğuzātıda, M1, M2.

²²⁹ AE: [7b].

²³⁰ Ḥayrāne, M1, M2: Ḥayrete, AE, K.

²³¹ kânādında, AE, M2, K: kânādına, M1.

²³² Sen idūn, AE: idiñ, M1, M2.

²³³ Şoñ deminde, AE: Şuçunuñ hep, M1, M2.

²³⁴ K: [15a].

²³⁵ Dervīş dīvānenūñ babasınıñ yası tamām oldı, AE, K: -, M1, M2.

²³⁶ işini kıldı, AE, K: kıldık, M1; işi kıldık, M2.

²³⁷ olup, M1, M2: esen, AE, K.

²³⁸ iline, AE, K: semtine, M1, M2.

[145] Seçilüp ordudan girdiler²³⁹ yola
Varuban irdiler şarkun²⁴⁰ iline
fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Olara karşı çıkup görüşdiler
Şağ olanlar evine²⁴¹ girişdiler

[9a]

mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün

Gel imdi gör o dervîş-i dîvâne
Uşacukları çıktı yane yane

Hâcılaruñ öñine aķışurlar²⁴²
Babamuz gele diyü baķışurlar

Yâ o²⁴³ yetimlere cân mı tayanur
Fiğânlarına²⁴⁴ insân mı tayanur^{245,246}

[150] Boyunların egüp melül baķarlar
Baķanuñ cânuñ odlara²⁴⁷ yaķarlar²⁴⁸

Yürek mi tayanur gözi yaşına²⁴⁹
Daķı ne gele añlaruñ başına

Gel imdi baķ²⁵⁰ o dervîşüñ babası
' Aceb dertde²⁵¹ ķalıbdur²⁵² bes nidâsı

fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Hücceti ol <bir> hoķķada şaķlarıdı
Gâh ziyâret ķıluban gözleridi

Görmese bir gün anı olmazdı
Bağrınuñ²⁵³ acısı hem diñmezidi

[155] Hoķķayı boş buldı bir gün ol ulu
Hücceti yok²⁵⁴ hem olayazdı delü

Yine ķanlı yaşıyla taldı gözi
Hemân ehl-i beytine tıtdı yüzi

Didi kim²⁵⁵ ben şaķladum ne bildüñüz
Hoķķadan hücceti niçün alduñuz

İnkâr itdiler ki hiç biz²⁵⁶ görmedük
Hoķķadan hücceti girü²⁵⁷ almaduk

Düşdi hemân ortalıģa bir nidâ
Diñle imdi daķı ne ķıla Hudâ

[9b]

[160] Gice düşinde²⁵⁸ aña çağırdılar
Hücceti şâhibi aldı didiler

Gitdi hüccet ey hocâ sen fâzi' ol
Göge çıktı bu gice ne²⁵⁹ bellü bil

Hoca bir kez uyanup âh eyledi
Rûhı anuñ âhıla zâr²⁶⁰ eyledi²⁶¹

Ol da hüccet ' ışķına gitdi hemân²⁶²
Kime ķaldı kime ķala²⁶³ bu²⁶⁴ cihân

²³⁹ Girdiler, AE, K: girdi, M1, M2.

²⁴⁰ şarkun, AE, K: şark, M1, M2.

²⁴¹ olanlar evine, M1, M2: olan evlerine, AE, K.

²⁴² M1: [33a]; AE: [8a].

²⁴³ o, M1, M2: ol, AE, K.

²⁴⁴ Fiğânlarına, M1, M2: Fiğânları ile, AE, K.

²⁴⁵ mı tayanur, M1, M2: boyanur, AE, K.

²⁴⁶ K: [15b].

²⁴⁷ Odlara, AE, K: oda, M1, M2.

²⁴⁸ yaķarlar, AE, K: yaķalar, M1, M2.

²⁴⁹ Yürek mi tayanur gözi yaşına, AE, K: Yürek dayanmazdı gözleri yaşına, M2: Yürek doymazdı gözleri yaşına, M1.

²⁵⁰ baķ, M1, M2: gör, AE, K.

²⁵¹ dertde, M1, M2: dertlerde, AE, K.

²⁵² ķalıbdur, M1, M2: ķaldı, AE, K.

²⁵³ Bağrınuñ, M1, M2: yüreginüñ, AE, K.

²⁵⁴ Hücceti yok, M1, M2: ' aķlı gitdi, AE, K.

²⁵⁵ Didi kim, AE, M2, K: didüm, M1.

²⁵⁶ hiç biz, AE, K: biz hiç, M1, M2.

²⁵⁷ Girü, AE, K: tāmāhşunup, M1, M2.

²⁵⁸ düşinde, M1, M2: rü 'yâda, AE, K.

²⁵⁹ Ne bellü, M1, M2: hem, AE, K.

²⁶⁰ Rûhı anuñ âhıla zâr, M1, M2: Rûhını teslim-i Allāh, AE, K.

²⁶¹ K: [16a].

²⁶² M1: [33b]; AE: [8b].

²⁶³ kime ķala, M1, M2: ķalayısar, AE, K.

²⁶⁴ Bu, AE, K: -, M1, M2.

Biz dağı kıldık sözi çünkim tamâm²⁶⁵

Cân²⁶⁶ Muḥammed rûhına olsun selâm²⁶⁷

[165] Oḡıyanı dînleyeni yazanı²⁶⁸

Raḥmetüñle yarlıġaġıl yâ Ğanı

Fâ‘ ilätü fâ‘ ilätü fâ‘ ilät

Vir Muḥammed Muştafaya şalāvāt²⁶⁹

Sonuç

Hikâyet-i Dervîş Dîvâne adlı eser, bir dervîşin hac yolculuġunu ve bu yolculuk sırasında gerçekteşen mucizeleri konu alan dinî muhtevalı bir eserdir. Makalede kütüphane kayıtlarında beş nüshası tespit edilebilen eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiş; konusu, nüshaların özellikleri ve ön plana çıkan hususlarına temas edilmiştir. Böylelikle bugüne kadar yayımlanmamış manzum bir hikâye gün ışığına çıkarılmış ve dinî manzum hikâyelere yeni bir halka daha eklenmiştir.

Beyit sayısının az olması, hece ölçüsüyle kaleme alınmış dörtlüklerin bulunmasının yanı sıra kullanılan aruz kalıplarının sınırlı olması, kafiye ve vezin bakımından nüshalarda farklılık ve hataların bulunması, iç içe geçmiş tevhid ve naat bölümleri dışında sebep-i telif ve medih bölümlerinin yer almamış olması, sade ve anlaşılır bir dilin kullanması, *Hikâyet-i Dervîş Dîvâne*’nin dikkat çeken özelliklerindedir. Ayrıca eserde “kardeşim, canım, ey can, ey hoca, ey imam, dinle, işitgil, müstemi ol vb.” şeklinde hitapların bulunması, ara ara salavat getirilmesinin istenmesi bu metinlerin halk için yazıldığını ve beyitlerde konuşma dilinin hâkim olduğunu göstermektedir. Tüm bu özellikler doğrultusunda eser, İslamiyet sonrasında kaleme alınmış dinî muhtevalı bir mesnevi niteliġi taşımaktadır.

Hikâyet-i Dervîş Dîvâne metninin kütüphane kayıtlarında tarafımızdan tespit edilen nüshalarına ek olarak risale, mecmua yahut cönklerin içerisinde de yer alması muhtemeldir. Yeni çalışmalarla birlikte bu alandaki literatür zamanla genişleyecektir. Ayrıca yapılacak çalışmalar ile yeni “dervîş hikâyeleri”nin gün ışığına çıkarılması da muhtemeldir. Bu makalenin de söz konusu çalışmalar için yol gösterici olması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Albayrak, N. (1993). *Dinî Türk halk hikâyelerinden geyik, güvercin ve deve hikâyeleri -kaynakları ve metin tesisi-*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aslan, N. (2006). Manzum dinî hikâyeler ve Kirdecî Ali’ye ait olduġu söylenen iki hikâye metni (güvercin ve geyik destanları). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 189-207.
- Biltekin, H. (2013). Kirdecî Ali ve dâstân-ı ‘Ömer İbni Hattâb adlı küçük mesnevisi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 1061-1069.

²⁶⁵kıldık sözi çünkim tamâm, AE, K: sözi kıldık tamâm, M1; sözi kıldık sözi tamâm, M2.

²⁶⁶Ol, AE, K: cân, M1, M2.

²⁶⁷olsun selâm, M2, AE, K: yüz biñ olsun selâm, M1.

²⁶⁸-, M1, AE, K: yazduranı, M2.

²⁶⁹Son iki beyit, AE nüshasında yer almamaktadır.

- Çelebioğlu, A. (1983). Türk edebiyatında manzum dinî eserler. *Şükrü Elçin armağanı*, 153-166, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları,
- Çelebioğlu, A. (2018). *Türk mesnevi edebiyatı sultan İkinci Murad devri*. İstanbul: Dergâh.
- Durmaz, G. - Baştürk, Ş. (2022). Hikâye-i Fâtıma ve dil özellikleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 11 (1), 69-92.
- Karahan, A. (1979). İlk Osmanlı edebiyatının incelenmemiş dinî bir mesnevisi: hikâyet-i Hadice Tezvîc-i Muhammed yahut mevlid-i Hadicetü'l-Kübrâ. *Atürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, 10, 29-34.
- Kocatürk, V. M. (2016). *Büyük Türk edebiyatı tarihi başlangıçtan bugüne kadar Türk edebiyatının tarihi, Tahlili ve Tenkidi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Köksal, M. F. (2009). Metin neşrinde vezinle ilgili problemler, bazı tespit ve teklifler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3, 63-86.
- Köksal, M. F. (2011). Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan meçhul eserlerden: Nâme-i Mahşer. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(1), 249-291.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2017). *Manzum dinî hikâyeler-bir mecmua örneğinde-*. Konya: Palet.
- Kuzubaş, M. (2008). Manzum bir destan kitabı (destân-ı Veysel Karânî, vefât-ı Hz. Fâtıma, vefât-ı Hz. İbrâhîm, hikâyet-i gügercin, hikâyet-i geyik). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 304-340.
- Mazıoğlu, H. (1985). Divan edebiyatında hikâye. *Doğumunun yüzüncü yılında Ömer Seyfettin*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Önler, Z. (1990). Manzum halk hikâyelerinden kitâb-ı Cafer-i Dayyâr. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 197-226.
- Öztelli, C. (1976). İslam'dan sonra ilk halk edebiyatı ve Anadolu'da meydana gelen eserler. *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, 344-350, Ankara: Güven.
- Öztürk, Z. (2003). Eğitim tarihimizde okuma toplantılarının yeri ve okunan kitaplar. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 131-155.
- Öztürk, Z. (2007). Osmanlı döneminde kıraat meclislerinde okunan halk kitapları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9, 401-446.
- Şentürk, A. A.- Kartal, A. (2011). *Eski Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh.
- Ünver, İ. (1993). Çeviri yazıda yazım birliği üzerine öneriler. *Türkoloji Dergisi*, 11(1), 51-89.

Eektornik Kaynaklar

URL-1: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/list> (Erişim: 04.09.2023).

URL-2: *Hikâye-i Derviş Divâne*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/596571> (Erişim: 04.09.2023).

URL-3: *Hikâye-i Derviş*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/602609> (Erişim: 04.09.2023).

URL-4: *Hikâyet-i Derviş*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/345864> (Erişim: 04.09.2023).

URL-5: *Destân-ı Derviş Divâne*. https://yazmaeserler.konya.bel.tr/detay_goster.php?k=579 (Erişim: 18.09.2023).

URL-6: *Dinî ve ahlâkî manzum hikâyeler*. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/d%3%AE%3%AE-ve-ahlak%3%AE-manzum-hikayeler/190378> (Erişim: 18.09.2023).

Ekler

Ek 1-2: Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Katalogu 06 Mil Yz A 6545/2 ve Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Katalogu 06 Mil Yz A 9971 arşiv numarasında kayıtlı olan eserlerin ilk sayfalarına ait bir görüntü.

Ek 3-4: İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Yazmalar Koleksiyonu AE Mnz 541/1 ve Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu 13341 arşiv numarasında kayıtlı olan eserlerin ilk sayfalarına ait bir görüntü.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanması ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir./Author's contribution rates to the study are equal.